

تأثیر مهاجرت غیرقانونی بر امنیت مرزهای (مطالعه موردی مرزهای جنوب شرق کشور)

حسین ذوالفقاری^۱

تاریخ دریافت: ۹۶/۰۲/۲۵

تاریخ پذیرش: ۹۶/۰۷/۲۰

چکیده

زمینه و هدف: مهاجرت به عنوان پدیده‌ای انسانی، وسعتی به اندازه تاریخ انسان دارد. مهاجرت آثار و پیامدهای متفاوتی بر امنیت کشورها داشته که نوع مهاجرت غیرقانونی آثار و پیامدهای متفاوتی برای کشورهای پذیرنده دارد. پژوهش حاضر باهدف بررسی اثرات مهاجرت غیرقانونی بر امنیت مرزهای جنوب شرق کشور و با طرح این سؤال که: مهاجرت غیرقانونی چه تأثیری بر امنیت مرزهای جنوب شرق کشور دارد؟ انجام شده است.

روش: روش پژوهش توصیفی - تحلیلی و شیوه انجام پیمایشی بوده و برای گردآوری داده‌ها از اسناد و مدارک موجود و پرسشنامه محقق ساخته بر اساس طیف پنج گزینه‌ای لیکرت و برای تعیین اعتبار پرسشنامه از نظر خبرگان و نخبگان بااطلاع به حوزه پژوهش (تکنیک اعتبار صوری) و برای تعیین میزان پایایی سؤالات در مرحله پیش‌آزمون از ضریب آلفای کرونباخ استفاده گردید. جامعه آماری شامل کارشناسان و مطلعین ناجا و دانشگاه علوم انتظامی به تعداد ۱۱۵ نفر بوده و جهت محاسبه حجم نمونه پژوهش، به تعداد ۷۰ نفر طبق جدول شماره مورگان به صورت نمونه‌گیری تصادفی استفاده و با استفاده از روش‌های و آزمون‌های تحلیل آماری شامل آزمون تی، تک نمونه‌ای، آزمون فریدمن و ضریب همبستگی پیرسون و نرم‌افزار SPSS، مورد تجزیه و تحلیل واقع گردید.

یافته‌ها و نتایج: یافته‌های پژوهش مبین آن است که مهاجرت غیرقانونی از جهات مختلف تأثیرات امنیتی؛ سیاسی؛ اجتماعی؛ اقتصادی؛ فرهنگی بر اقتصاد، تمامیت ارضی، رفاه و توسعه اجتماعی، رعایت حقوق بشر و استانداردهای بین‌المللی، بهداشت و امنیت ملی، توسعه همکاری‌های بین‌المللی و بخصوص تأثیرات زیادی بر امنیت مرزها دارد و باعث تحمیل هزینه‌های زیادی بر کشور می‌شود. نتایج نشان داد که تأثیر گذاری مهاجرت بر امنیت مرزهای کشور با توجه به میانگین‌های رتبه‌ای تفاوت معناداری مشاهده می‌شود. رتبه‌بندی تأثیرات مهاجرت به ترتیب بر ۱- امنیت فرهنگی - اجتماعی ۲- امنیت سیاسی ۳- امنیت اقتصادی ۴- امنیت زیست‌محیطی ۵- امنیت نظامی می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: مهاجرت، مهاجرت غیرقانونی، امنیت، مرزهای جنوب شرق

مقدمه

مهاجرت یکی از مسائل بزرگ دنیای امروز است که ذهن سیاستمداران اکثر کشورهای توسعه یافته را به خود مشغول داشته و محور مذاکرات شمال و جنوب و محافل سیاسی می باشد. مهاجرت بدون مجوز و حتی بدون در نظر گرفتن خطوط مرزی و حدود حاکمیت کشور مقصد و تجاوز از خطوط مرزی انجام می گیرد. بررسی تاریخ گویای آن است که مهاجرت بشر برای مدت صدها هزار سال وجود داشته و دارد. توریست‌ها و بازدیدکنندگان موقتی و کوتاه مدت به عنوان مهاجر شناخته نمی شوند؛ اما با وجود این، مهاجرت فصلی کارگران و نیروی کار (به طور نمونه برای مدت کمتر از یک سال) اغلب به عنوان شکلی از مهاجرت به حساب می آیند. میزان جهانی مهاجرت، در شرایط کامل، بالا ولی در شرایط مرتبط پایین است. بر طبق آمار تخمینی سازمان ملل متحد در حدود ۱۹۰ میلیون مهاجر بین‌المللی در سال ۲۰۰۵ وجود داشته است، که ۳ درصد از کل جمعیت دنیا را شامل می شود. ۹۷ درصد بقیه جمعیت دنیا در کشورها و محل‌هایی زندگی می کنند که به دنیا آمده‌اند یا به طور خانوادگی زندگی کرده‌اند (امور اتباع خارجه، ۱۳۸۰).

با عنایت به اینکه پدیده مهاجرت از کشوری به کشور دیگر و در بسیاری از موارد از قاره‌ای به قاره دیگر صورت می پذیرد، این موضوع از جنبه صرف یک پدیده ملی فراتر رفته و شکلی بین‌المللی به خود می گیرد. تجاهل نسبت به این رفتار بین‌المللی از سوی نهادهای جامعه جهانی و بدون قاعده رها کردن امر مهاجرت بین‌المللی و سپردن آن به دست رویه و عملکردهای متشتت دولت‌های ملی، چاره‌ای برای حل مشکل نبوده و پیامدهای سنگین و ناگوار این امر، جامعه بین‌المللی را مجبور به واکنش در این خصوص نموده است. بر اساس آمار بخش جمعیت ملل متحد تقریباً ۲۰۰ میلیون نفر مهاجر بین‌المللی در دنیا وجود دارد (جمعیتی معادل پنجمین کشور پرجمعیت دنیا). به همین جهت از چندی پیش این موضوع به صورت جدی در دستور کار نهادهای بین‌المللی قرار گرفته و نتایج

قابل توجهی نیز در این خصوص حاصل گردیده، لیکن متأسفانه هنوز منجر به سندی مدون و لازم‌الاجرا نگردیده است.

در هر کشور، اقامت، و عبور اتباع بیگانه یکی از مسایلی است که با امنیت و نظام سیاسی آن کشور ارتباط دارد. بنابراین، هر کشور براساس ضرورت‌های خود ضوابط و قوانین مربوط به ورود بیگانگان را تنظیم می‌کند. جمهوری اسلامی ایران برای ورود به قلمرو خود براساس قانون راجع به ورود و اقامت اتباع خارجه، تشریفاتی از جمله اخذ روادید یا ویزا را پیش‌بینی نموده که با نظارت دولت امکان ورود و اقامت مجاز بیگانگان را در کشور فراهم می‌سازد. لیکن در سال‌های اخیر، به دلیل تحولات منطقه‌ای و عدم نظارت دقیق بر مرزهای طولانی کشور، تعداد بی‌شماری از اتباع کشورهای همسایه بدون رعایت مقررات قانونی اخیرالذکر وارد کشور شده‌اند. ظاهراً، بسیاری از این افراد در چارچوب مقررات کمیساریای عالی پناهندگان سازمان ملل متحد قرار می‌گیرند و با عنوان آواره یا پناهنده، وضعیتی قانونی پیدا می‌کنند. در مقابل، ورود و اقامت اتباع بیگانه تحت عناوین غیرمجاز یا به صورت آواره یا پناهنده از جمله موضوعاتی است که دولت ما را با چالش‌های متعددی به ویژه در ابعاد حقوقی آن از جمله تضعیف قانون ورود و اقامت اتباع بیگانه، قابل اجرا نبودن قوانین مرتبط با تابعیت، ازدواج و اشتغال غیرقانونی، کودکان بی‌هویت و غیره روبه‌رو ساخته که باید برای تبعات منفی آن چاره‌ای اندیشیده شود.

«مهاجرت غیرقانونی» معمولاً به وضعیت‌هایی اشاره دارد که در آن شخصی که شهروند کشوری نیست، برخلاف قوانین داخلی وارد کشور شده یا در آن اقامت می‌نماید. این اصطلاح دربرگیرنده طیف وسیعی از افرادی است، از جمله افرادی که: به صورت غیرقانونی وارد خاک شده‌اند، به صورت غیرقانونی اقامت دارند، جهت قاچاق بین‌المللی به کشور ثالث از خاک این کشور عبور می‌کنند، متقاضیان پناهندگی که نمی‌توانند شرایط اعطای پناهندگی را کسب نمایند و افرادی که با اسناد ازدواج جعلی یا سایر اسناد جعلی، سد کنترل‌های مهاجرتی را پشت سر می‌گذارند. در هر کشور ورود، اقامت و عبور اتباع بیگانه

و خروج غیرقانونی اتباع از کشور یکی از مسائلی است که با امنیت مرز و نظام سیاسی آن کشور ارتباط مستقیم دارد. بنابراین نمی‌توان حد ثابتی در این مورد پیش‌بینی نمود و لذا حدود و ضوابط آن را هر کشور بر اساس ضرورت‌های خود تعیین می‌کند. یکی از اساسی‌ترین وظایف دولت‌ها در طول تاریخ، صیانت از مرزها و حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور بوده است. در حال حاضر، ایران همانند بسیاری از کشورها برای ورود به قلمرو خود تشریفاتی از جمله اخذ روادید یا ویزا را پیش‌بینی نموده که امکان ورود، اقامت و عبور مجاز بیگانگان به کشور را فراهم می‌کند می‌تواند بر اعمال آن‌ها نظارت داشته باشد؛ اما در مقابل، ورود، اقامت و عبور بیگانگان تحت عنوان غیرمجاز یا به صورت پناهنده یا آواره یکی از مسائلی است که کشور ما را با چالش‌های متعددی به روبرو کرده است. ایران به دلیل وسعت قلمرو مرزی خود دارای همسایگان متعددی است که هر کدام در وضعیت خاصی قرار دارند و بعضاً با تغییرات حاکمیتی روبرو بوده‌اند. وضعیت کشورهایمانند عراق و افغانستان در دو دهه اخیر و ورود سیل آسای آوارگان این دو کشور به ایران، کشور ما را با چالش‌های جدی از بعد امنیت مرزها و ابعاد حقوقی، اجتماعی و سیاسی و اقتصادی روبرو ساخته که باید برای تبعات منفی آن چاره‌ای اندیشیده شود. از سوی دیگر عوامل متعددی مثل فقر، بیکاری، فرار مغزها (مهاجرت نخبگان و متخصصان)، نارضایتی سیاسی و جرائم مختلف باعث خروج غیرقانونی افرادی که به صورت قانونی نمی‌توانند از کشور خارج شوند می‌گردد.

موضوع مهاجرت و پدیده مهاجران غیرقانونی یکی از موضوعات امنیتی اغلب کشورها در عصر حاضر به شمار می‌آید. صرف نظر از ابعاد و پیامدهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مهاجرت‌های غیرقانونی، این پدیده بیش و پیش از سایر پیامدهای منفی بر مقوله امنیت مرزها تأثیر می‌نهد، زیرا علی‌القاعده و عمدتاً ورود یا خروج مهاجران غیرقانونی می‌بایست از مرزهای زمینی و دریایی صورت پذیرد (مک داویل، ۱۳۸۴: ۵).

با توجه به اینکه مرزهای کشور ایران با تعداد ۱۵ کشور همسایه معمولاً دستخوش تغییر و تحولات اجتماعی و سیاسی و ایجاد چالش‌هایی در بعضی از نقاط مرز گردیده بخصوص مرزهای شرقی ایران با کشورهای پاکستان و افغانستان به دلیل وجود شرایطی چون فقر و محرومیت مرزنشینان و بی‌ثباتی سیاسی و تنش‌های سیاسی پی‌درپی، فقدان وجود چتر حاکمیتی فراگیر و رواج فضای هرج و مرج و بی‌قانونی در بخش زیادی از مناطق مرزی، حضور و فعالیت گروه‌های مسلح تروریستی همچون طالبان و القاعده و کارتل‌های مواد مخدر در افغانستان، گروه‌های معاند، قاچاقچیان و اشراک و... یکی از مناطق بحران‌خیز و آسیب‌پذیر مرزی کشور محسوب می‌شود، که باعث ایجاد زمینه‌های ترددهای غیرقانونی و مهاجرت و در مراتب بعدی باعث ایجاد بحران‌های اقتصادی و ناامنی در سطوح بالاتر می‌شود. در سال‌های اخیر توجه به مرز و سیاست کنترل مرزها به علت پیامدهای اجتماعی، سیاسی و خسارت‌های اقتصادی ناشی از ضعف کنترل به عنوان یکی از دغدغه‌های اصلی متولیان امور مرزی مطرح شده و اهمیت زیادی یافته است. علیرغم اینکه تاکنون تلاش‌های متعددی از سوی مقامات و نهادهای مسئول برای کنترل این مرزها صورت گرفته ولی با عنایت به اینکه جمهوری اسلامی ایران بیش از سایر کشورهای منطقه و در شکلی گسترده و مستمر با پدیده ضد امنیتی مهاجران غیرقانونی روبرو بوده و سیستم رو به تکامل مرزبانی کشور نسبت به مقابله با این پدیده اهتمام جدی دارد، مسئله شناسی و توجه به ابعاد پیامدهای این مسئله بر امنیت مرزها از ضرورت و اهمیتی مضاعف برخوردار است. لذا در این پژوهش تلاش می‌گردد ضمن بررسی پدیده مهاجرت غیرقانونی و علل مهاجرت، آثار این نوع از مهاجرت بر امنیت مرزها بررسی گردد و در نهایت پیشنهادهایی برای مقابله و کاهش مهاجرت غیرقانونی و ارتقای امنیت مرزها ارائه گردد.

با عنایت به اینکه جمهوری اسلامی ایران بیش از سایر کشورهای منطقه و در شکلی گسترده و مستمر با پدیده ضد امنیتی مهاجران غیرقانونی روبرو بوده و سیستم رو به تکامل مرزبانی کشور نسبت به مقابله با این پدیده اهتمام جدی دارد، مسئله شناسی و توجه به ابعاد

و پیامدهای این مسئله بر امنیت مرزها از ضرورت و اهمیتی مضاعف برخوردار است. بر این اساس و با امکان نظر به چنین اولییتی، مقاله حاضر به منظور پاسخ به این سؤال که «مهاجرت غیرقانونی تا چه میزان بر امنیت مرزهای کشور تأثیر دارد؟» به بررسی موضوع پرداخته می‌شود.

مبانی نظری

مهاجرت

مهاجرت عبارت است از جابه‌جایی مردم از مکانی به مکانی دیگر برای کار یا زندگی. مردم معمولاً به دلیل دور شدن از شرایط یا عوامل نامساعد دورکننده‌ای مانند فقر، کمبود غذا، بلایای طبیعی، جنگ، بیکاری و کمبود امنیت مهاجرت می‌کنند. دلیل دوم می‌تواند شرایط و عوامل مساعد جذب‌کننده مانند امکانات بهداشتی بیشتر، آموزش بهتر، درآمد بیشتر و مسکن بهتر در مقصد مهاجرت باشد (عصار، ۱۳۸۶: ۱۵۵).

تئوری‌های سنتی مهاجرت بین موارد «عوامل رانده شدن» و «عوامل جذب و کشش» تفاوت و تمایز قائل می‌شوند که عوامل راندن و رانده شدن در وهله اول به تحریک و انگیزش افراد برای مهاجرت از کشور مبدأ باعث می‌شود. این موارد مانند مهاجرت اقتصادی یا کاری (معمولاً مهاجرت نیروی کار) و تفاوت در میزان و سطح دستمزدها عوامل مهم و تعیین‌کننده هستند. افراد فقیر از کشورهای کمتر توسعه‌یافته یا در حال رشد می‌توانند استانداردهای بالای زندگی را در کشورهای توسعه‌یافته بیش از کشور اصلی خود داشته باشند. فرار از فقر و نداری یک عامل سنتی رانده شدن باشد. فراهم و موجود بودن استخدام (شغل) به عامل جذب‌کنندگی و کشش مربوط می‌شود. مهاجران می‌خواهند که مبالغی به افراد خانواده و فامیل خود بفرستند. بلایای طبیعی می‌تواند جریان مهاجرت ناشی از فقر و نداری را شدت بخشد. این نوع از مهاجرت ممکن است در کشور مقصد مهاجرت غیرقانونی باشد (مهاجرت از این نوع می‌تواند در بعضی از کشورها غیرقانونی تلقی شود ولی یک مورد خلاف نیست). مهاجرت به کشورهای دیگر بعضی وقت‌ها در شکل

کنترات و قرارداد استخدام می‌باشد: کارمندان اتحادیه‌های چندملیتی و بین‌المللی تشکیلات غیردولتی و سرویس‌های دیپلماتیک می‌توانند در مناطق و کشورهای فرا دریایی کار کنند. آن‌ها اغلب به‌عنوان «افراد مقیم خارج» ملاحظه می‌شوند و شرایط آن‌ها برای استخدام همانند یا بهتر از افراد بومی است که در کشور میزبان برای کار (کار مشابه) درخواست می‌کنند. برای بعضی از مهاجران، آموزش یک عامل جذب و کشش اولیه می‌باشد. (توجه کنید که دانشجویان با ویزای محدود اغلب به‌عنوان مهاجران تعریف نمی‌شوند). مهاجرت بازنشسته‌ها کشورهای ثروتمند به کشورهای با هزینه‌های پایین و با آب‌وهوای بهتر و مناسب‌تر، نیز نوع جدیدی از مهاجرت بین‌المللی است. یک مثال از این نوع مهاجرت، مهاجرت شهروندان بازنشسته بریتانیایی-انگلیسی به اسپانیا است. بعضی از مهاجران علائق خود را به اقامت در کشوری با دلایل مربوط به فرهنگ یا بهداشت تعیین می‌کنند، که افراد جوان از کشورهای توسعه‌یافته و پیشرفته برای ابراز علایق و عقاید خود و بیان آن‌ها در مقابل مؤسسات یا به خاطر احتیاجات و نیازهای خود مستقیماً به محیط‌های فرهنگی دیگر مهاجرت می‌کنند. عوامل راندن غیراقتصادی شامل تعقیب (مسائل مذهبی یا موارد دیگر)، گاهی سوءاستفاده، زورگویی و ارباب، تسویه نژادی و حتی قتل عام به خاطر افراط‌گرایی و رادیکالیسم و درخطر بودن افراد غیرنظامی در حین جنگ، حرکت‌های سیاسی که به‌طور سنتی باعث هجوم پناهندگان برای فرار از دیکتاتوری است نمونه‌های از این دست مهاجرت می‌باشد. مهاجرت غیرقانونی که از آن با ترمینولوژی‌های متفاوتی همانند مهاجران غیرقانونی، بی‌قاعده، بدون مجوز و غیر مستند^۱ یاد می‌شود، روی دیگری از این سکه است که چون به‌صورت مخفیانه صورت گرفته و به‌صورت مخفیانه زندگی و فعالیت می‌نمایند، طبق برآورد سازمان‌های مدافع حقوق بشر، سالانه بین ۶۰۰ تا ۸۰۰ هزار انسان توسط قاچاقچیان از مرزها عبور داده شده و به فروش می‌رسند که ۸۰ درصد از این افراد دختران و

1-Irregular, Illegal, Undocumented and Unauthorized Migrants

زنان هستند. بسیاری از این افراد به کارهای سیاه و غیرقانونی وا داشته می‌شوند، و مورد استثمار و بدرفتاری قرار می‌گیرند.^۱

مهاجرت‌های به انواع مختلفی تقسیم می‌شوند که در زیر به چند نمونه اشاره می‌شود.

- برحسب مدت: (۱) فصلی (۲) موقت (۳) دوره‌ای (۴) دائمی؛
- برحسب فاصله: (۱) کوتاه‌مدت یا کوتاه فاصله (۲) بلندمدت یا بلند فاصله؛
- برحسب انگیزه: (۱) تحصیلات (۲) تأهل (۳) انتقال شغلی (۴) خدمت سربازی (۵) فشارهای سیاسی، طبیعی...؛
- برحسب قلمرو سیاسی: (۱) داخلی (۲) خارجی؛
- برحسب خواست مهاجر: (۱) اختیاری (۲) اجباری؛
- برحسب تعداد مهاجر: (۱) فردی (۲) گروهی؛
- برحسب قانونی و غیرقانونی بودن: (۱) مهاجرت‌های قانونی (۲) مهاجرت‌های غیرقانونی.

مهاجرت غیرقانونی در ایران

در کشور جمهوری اسلامی ایران افرادی که تابعیت غیر ایرانی داشته باشند و به‌عنوان مهاجر یا عناوین دیگر بدون داشتن مجوز قانونی وارد کشور جمهوری اسلامی ایران می‌شوند متجاوز مرزی تلقی می‌گردند همچنین افرادی که از کشور به همین صورت خارج می‌شوند مترددین غیرمجاز اطلاق می‌گردند و از طریق مراجع کنترل از ورود و خروج آنان جلوگیری می‌شود. مهاجرین غیرقانونی مسافت‌های زیادی را طی نموده و از کشورهای زیادی عبور می‌کنند و صرف ورود و خروج غیرقانونی آن‌ها از یک کشور کافی است تا آن‌ها را مشمول وضعیت «مهاجر غیرقانونی» نماید.

از طرف دیگر به دنبال مشکلات اقتصادی در کشور، مخصوصاً بیکاری در بین قشر جوان، ادامه تحصیل، نارضایتی سیاسی و... به تازگی موج جدیدی از مهاجرت یا فرار افراد از

۱- دستورالعمل برای مداخله بر علیه خشونت مبتنی بر جنسیت در بستر انسان دوستانه، کمیته دائمی بین‌آژانسی

ایران به وجود آورده است که این افراد عموماً نه اغراض سیاسی دارند و نه افراد بی‌بندوباری هستند، بلکه خواهان یافتن شغل و کار در خارج از کشور بوده تا با کار در سایه کشورها درآمد بیشتری به دست آورند و یا اینکه به دنبال تحصیل با شرایط بهتر و امکانات بیشتری می‌باشند (عصار، ۱۳۸۶: ۱۶۰).

در این میان عده‌ای به صورت قانونی کشور را ترک می‌کنند و عده دیگری که امکان خروج قانونی برایشان وجود ندارد و یا مشکل است، دست به خروج غیرقانونی می‌زنند و متأسفانه برای دستیابی به اهداف خود دست به دامان باندهای قاچاق شده و چشم و گوش بسته سرنوشت خود را در اختیار آنان قرار می‌دهند که در بسیاری از مواقع تبعات و سرانجام بسیار بد و ناگواری را برایشان به دنبال خواهد داشت.

متأسفانه عده‌ای از افراد برای اشتغال در امور خلاف از کشور مهاجرت می‌کنند. در گزارشی آورده شده است به طور متوسط ماهانه یک تا سه هزار نفر برای رفتن به کشورهای مختلف اروپایی وارد بوسنی می‌شوند (گزارش پژوهشی ۱۳۸۱: ۱۱۴).

آمار مهاجران کشورهای دیگر هم که مقیم ایران شده‌اند و برخی نیز اقدام به رفتارهای جنایی از قبیل سرقت، قتل، آدم‌ربایی، تجاوز به عنف و قاچاق می‌نمایند، بسیار زیاد و بعضاً به میلیون‌ها نفر می‌رسد که عموم آن‌ها افغانی هستند ولی از سایر ملت‌ها مانند عراق، سودان و کشورهای تازه استقلال یافته نیز در آن‌ها یافت می‌شود.

در این بین اتباع بیگانه بی‌شماری وجود دارند که نه در چارچوب قانون ۱۳۱۰ ورود و اقامت اتباع بیگانه و نه در چارچوب کنوانسیون ۱۹۵۱ قرار دارند.^۱ حضور این افراد تبعات منفی زیادی برای کشور دارد که چاره‌ای برای آن باید اندیشیده شود. از یک طرف این

۱- بر اساس کنوانسیون مربوط به وضع پناهندگان مصوب ۲۸ ژوئیه ۱۹۵۱ و پروتکل ۳۱ ژانویه ۱۹۶۷ الحاقی به آنکه مهم‌ترین منبع بین‌المللی در رابطه با حقوق پناهندگان تلقی می‌شود، حمایت از پناهندگان یکی از تعهدات بین‌المللی کشورهای عضو این کنوانسیون که ایران هم آن را پذیرفته است (مصوبه ۱۳۵۵/۳/۲۵) می‌باشد. کنوانسیون مقرر می‌دارد که کشورهای عضو باید رفتاری بدون تبعیض و حداقل همان رفتاری که با خارجیان پذیرفته‌اند نسبت به پناهندگان روا دارند یا...

اتباع بیگانه مشمول حمایت‌های مالی و معنوی کمیساریای عالی پناهندگان و مجامع بین‌المللی دیگر قرار ندارند و بار مالی آنان بر دوش دولت است و هرساله بودجه گزافی برای جمع‌آوری و بازگرداندن ایشان به کشورهایشان تخصیص داده می‌شود. از طرف دیگر، وضعیت غیرقانونی ورود آنان علاوه بر تحمیل مخارج و هزینه‌های مالی، تبعات منفی حقوقی، اجتماعی، سیاسی و امنیتی در امنیت مرزها و در داخل قلمرو ایران به دنبال دارد (توسلی نائینی، ۱۳۸۴، ۲۲۰-۲۱۸).

تحلیل کلی باید گفت مهاجرت غیرقانونی از ایران به خارج عمدتاً به سال‌های نخست انقلاب و دهه ۱۳۶۰ باز می‌گردد که به دلیل مسائل خاص دوران موردبحث، به‌ویژه مشکلات ناشی از جنگ تحمیلی، خروج غیرقانونی از مرزها به‌ویژه شمال غرب و ورود از جنوب شرق تشدید گردید. این روند در دهه‌های بعدی کاهش یافته است. حل مشکلات مربوط به نظام وظیفه و سهولت اخذ گذرنامه در کاهش مهاجرت غیرقانونی تأثیر فراوانی داشت به گونه‌ای که می‌توان گفت بخش عمده جمعیت سه تا چهار میلیون ایرانیان مقیم خارج کشور مهاجران قانونی بشمار می‌آیند (گزارش پژوهشی، ۱۳۸۸: ۱۲).

اما در خصوص مهاجرت غیرقانونی به ایران، با امکان نظر به نبود داده‌های متقن و به‌روز می‌توان گفت این فرایند طی سه دهه گذشته با فراز و نشیب‌هایی همچنان ادامه داشته است. عامل اصلی را می‌توان در بی‌ثباتی و ناامنی برخی کشورهای هم‌جوار و مشخصاً عراق (طی دهه‌های ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰) و افغانستان (از سال ۱۳۵۸ تاکنون) جستجو کرد که به ورود بیش از سه میلیون مهاجر قانونی و غیرقانونی طی ۳۰ سال اخیر به داخل و رسوخ آنان به عمق کشور انجامید. به گونه‌ای که هم‌اینک اغلب استان‌های کشور از این پدیده به‌ویژه حضور غیرمجاز اتباع افغان تأثیر پذیرفته‌اند. به موارد فوق ورود محدود اتباع جمهوری آذربایجان در خلال جنگ قره‌باغ در سال‌های ۷۱-۱۳۷۰ و نیز کردهای ترکیه‌ای ساکن جنوب شرق این کشور در خلال جنگ‌های ارتش ترکیه با حزب کارگران کرد [PKK] در دهه‌های ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰ را نیز افزود (حق پناه ۱۳۷۹: ۱۲-۱۰). فرایند گفته‌شده حاکی از آن است

که طی ده‌های گذشته تاکنون به‌جز مرزهای شمالی، امنیت مرزهای پهناور شرق، جنوب شرق، جنوب، غرب و شمال غرب کشورمان عمیقاً با مسئله تردها و مهاجرت غیرقانونی به‌ویژه داخل گره‌خورده است.

مهاجرت غیرقانونی در ایران

تحلیل پدیده مهاجرت غیرقانونی از ایران به خارج و یا از کشورهای هم‌جوار به ایران به دلایل زیر بسیار پیچیده است:

- تنوع اشکال و الگوهای مهاجرت غیرقانونی در قالب آوارگان، پناهندگان، معادان و ...
- گستردگی مکانی مهاجرت که به‌جز برخی قسمت‌های مرزهای شمالی، مناطق مرزی غرب، شمال غرب، شرق، جنوب شرق و جنوب کشور و مرزهای آبی و خاکی را در برمی‌گیرد.
- گستردگی زمانی از سه دهه گذشته تاکنون
- تلاقی مسئله مهاجرت غیرقانونی با مسئله کسب تابعیت و مدارک هویتی به‌صورت غیرمجاز و نیز مشکوک‌التابعین
- کمیت بسیار زیاد مهاجران غیرقانونی و انگیزه بالا به‌ویژه در افغانستان جهت ورود به ایران
- تلاقی مسئله مهاجرت غیرقانونی با ترک تابعیت ایرانی و یا اخذ تابعیت مضاعف
- فقدان آمار و اطلاعات مستند، بروز، متمرکز و قابل دسترسی

سیستم نگهبانی از مرزهای کشور و مقابله با تردهای غیرمجاز مرزی

این سیستم تشکیل می‌شود از وزارت کشور، در رابطه با امور عمرانی مناطق مرزی و جاده‌های مرزی و احداث پاسگاه‌های مرزی مناسب در تعیین مأموریت‌های نیروی انتظامی که در رابطه با امور مرزی، در ناجا مبادی ذی‌ربط فرماندهی مرزبانی می‌باشد که تحت تابعیت فرماندهی محترم ناجا، امور انتظامی مرز را در کل کشور اداره می‌نماید. مبادی

اجرای استان‌های مرز و هنگ‌های مرزی و گروهان‌های مرزی و پاسگاه‌های مرزی و بالاخره برجک‌های مرزی می‌باشند که رده مقدم و وظیفه اصلی انجام کار پاسداری از مرزهای کشور جمهوری اسلامی ایران را بر عهده دارند. وزارت امور خارجه به‌عنوان مسئول امور خارجی کشور در انعکاس مسائل و مشکلات و توسعه روابط حسن هم‌جواری در این سیستم جای دارد. در این سیستم پاسگاه‌های مرزی در حقیقت ویتترین تمام نمای دولت جمهوری اسلامی ایران در مرزهای کشور می‌باشند. اولین رده اجرایی وظایف محوله قانونی به ناجا در تمامی ابعاد و زمینه‌ها، به‌ویژه در موارد و وظایف مرزی می‌باشند. کار این پاسگاه‌ها در تحقق بخشیدن به حاکمیت دولت جمهوری اسلامی ایران در مرزها و احقاق حقوق دولت و اتباع مرزنشین در آن‌سوی مرزها از اهمیت خاص برخوردار است.

اجرای موفقیت‌آمیز مأموریت واگذاری به پاسگاه‌ها و انجام وظایف مطلوب تعیین شده نیاز به یک فرماندهی و مدیریت پویا و کار هماهنگ و مبتنی بر انضباط معنوی و تقوای الهی و عشق و علاقه‌مندی به کار و خدمت در مرز میسر خواهد بود و اگر این خصایل در آحاد پرسنل پاسگاه مرزی تبلور یابد و انگیزه‌های معنوی و غیر مادی در آنان ایجاد شود، انجام موفقیت‌آمیز مأموریت یک کار آسان و غرورآفرین و خداپسندانه خواهد بود. (امور انتظامی، ۱۳۷۷: ۲۲۵) در تدابیر فرماندهی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی در کتاب آئینه فرماندهی و راهبرد انتظامی آمده است:

اگر سیستم را کل متشکل از اجزاء تعریف کنیم که از ارتباط این اجزا با یکدیگر کل به کارآمدی رسیده و خاصیتی ماورای توانمندی‌های تک، تک اجزا دارد. در یک بررسی اجمالی به نظر می‌رسد که سیستم نگرهبانی از مرز کشور از یک پراکندگی اقدامات و کمبود ارتباطات رنج می‌برد و این خلاء ارتباطی سبب گشته که در کشور ما هزینه‌های لازم برای تقویت مرزها و توسعه امور مرزنشینان و بالا بردن توانمندی‌های مبادی ذی‌ربط و اجرایی انجام نشده است.

مهم‌ترین علل مهاجرت از مرزها

به‌رغم تاریخی بودن پدیده مهاجرت و قاچاق، اعم از کالا و انسان در کشورهای مختلف، شناخت و تفکر نظام‌مند در خصوص علل و چالش‌های آن پدیده نوین است، زیرا مختصات مهاجرتی ظرف مدت کمتر از نیم‌قرن به‌طور کامل متحول شده و تبدیل به موضوعی مدرن شده است. تحقیقات سازمان‌های رسمی و بین‌المللی نیز بسیاری از این مسائل را تأیید می‌کند. برای مثال در تحقیقاتی که توسط IOM^۱ به همراه CWDA^۲ بر روی زنان و کودکان کامبوجی و ویتنامی که به دلیل ورود غیرمجاز به تایلند در بازداشت به سر می‌برند انجام شد؛ عللی مانند فقر، بی‌سوادی، عدم وجود تأثیر اجتماعی مناسب، ناآگاهی، فریب، راحت‌طلبی، کسب درآمد بیشتر، و... ذکر کرده‌اند (اخباری و نامی، ۱۳۸۸: ۵۴).

۱- در بعضی مرزها مثل افغانستان و پاکستان به خاطر شرایط ویژه مرز (مرز باز)، طولانی بودن مرز، هم‌سطح بودن زمین در بسیاری از مناطق مرزی و عدم وجود عوامل طبیعی محدودکننده مثل کوه و جنگل و موانع فیزیکی و ضعف سیستم‌های کنترلی در مرز ورود و خروج غیرمجاز بیشتر از سایر استان‌های مرزی می‌باشد.

۲- ارتباط مستقیم و معناداری میان وضعیت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی کشور و مردم هم‌جوار با استان‌های مرزی کشور، با امنیت کشور ایران خصوصاً ورود و خروج غیرمجاز وجود دارد.

۳- فقر و عقب‌ماندگی منطقه، قرابت‌های سببی و نسبی مرزنشینان، بالا بودن نرخ رشد بیکاری بعضی مناطق، بالا بودن نرخ بی‌سوادی، شیوع فرهنگ‌های خاص، سود سرشار از قاچاق انسان و مواد مخدر و ... در بعضی از استان‌ها باعث افزایش روند مهاجرت‌های غیرقانونی گشته است.

۱-International and organization for migration

۲-Cambodian women development agency

۴- اختلاف سیاسی عمیق باعث می‌شود دولت‌ها نه تنها در جهت تأمین امنیت مرزها و ورود و خروج از مرز هیچ‌گونه همکاری نداشته باشند بلکه هر یک از دو طرف به به کارگیری همه امکانات خود و از جمله با حمایت و تجهیز مخالفان و دشمنان کشور همسایه برای ایجاد ناآرامی در مرز و ایجاد اختلال در امنیت داخلی کشور مقابل تلاش کنند (اخباری و نامی، ۱۳۸۸: ۵۴).

۵- بی‌ثباتی سیاسی، اداری و اقتصادی در بعضی مرزها مثل مرز افغانستان و عراق همواره منشأ بروز مشکلاتی بر مرزهای آن کشور با کشورهای همسایه بوده است که باعث هجوم آوارگان و پناهندگان به سمت مرزهای همسایه بالأخص ایران و در نتیجه بروز ناآرامی‌های داخلی بوده است.

ماهیت اتباع خارجی در تردهای غیرمجاز مرزی

تردهای غیرمجاز مرزی می‌تواند ماهیت دید و بازدید از آشنایان و فامیل‌ها در این طرف مرز باشد. این قبیل تردها را در همه مرزهای مشترک بین اقوام ساکن در دو طرف مرز داریم. ناگفته نماند که اقدامات مرزبانان دو کشور همسایه موانعی در این زمینه ایجاد کرده و به‌طور مطلق مانعی محسوب نمی‌گردد. علت تردهای غیرمجاز در مرزهای شرقی کشور معمولاً به دلایل زیر است:

قاچاق کالا

قاچاق مواد مخدر: مانند آنچه در مرزهای شرقی و در استان‌های خراسان رضوی، خراسان جنوبی و سیستان و بلوچستان رخ می‌دهد. این قبیل تردها در مرزهای شرقی غالباً توأم با خشونت و درگیری بوده و قاچاقچیان هم‌اورد طلبی می‌کنند. گاهی اوقات تردهای غیرمجاز مرزی با نیت شرارت و عملیات ایدایی همراه بوده و یا توأم با قاچاق مواد مخدر هم می‌باشد.

تکدی گری: مصداق آن را در اتباع کشور پاکستان داریم. که به صورت انفرادی، خانوادگی، طایفه‌ای باشد.

کسب و کار: مصداق این قبیل تردها اتباع کشور افغانستان در فراوانی بسیار بالا، اتباع کشور پاکستان، اتباع کشور بنگلادش، اتباع کشور عراق با فراوانی‌های متفاوت می‌باشند.

خرابکاری و ترور: مثل آنچه که در شرق کشور وجود دارد.

عبور از کشور و سفر به کشورهای ثالث: مثل کشور ترکیه و کشورهای اروپایی

انجام عملیات پنهانی: مثل جاسوسی، خرابکاری و براندازی

قاچاق سلاح و مهمات: در این مرزها چارپایان نقش عمده‌ای در کمک به قاچاقچیان ایفا می‌نمایند.

برخی از آثار و پیامدهای مهاجرت غیرقانونی

الف: پیامدهای امنیتی مرزی

طبق برآورد سازمان‌های مدافع حقوق بشر، سالانه بین ۶۰۰ هزار تا ۸۰۰ هزار انسان توسط قاچاقچیان از مرزها عبور داده شده و به فروش می‌رسند که ۸۰ درصد از این افراد دختران و زنان هستند. بسیاری از این افراد به کارهای سیاه و غیرقانونی واداشته می‌شوند، و مورد استثمار و بدرفتاری قرار می‌گیرند. خطر جانی مهاجرین نکته قابل تأملی است. هر ساله تعدادی از این مهاجرین کشته شده و گزارش‌هایی در این خصوص دریافت می‌گردد. یا در اثر مسافت طولانی سفر و اقامتگاه‌های غیربهداشتی در معرض بیماری‌های خاص قرار می‌گیرند. تضاد و برخورد ورود مهاجرین غیرقانونی با حاکمیت کشورها و امنیت ملی، یکی دیگر از آثار این پدیده می‌باشد. این امر خصوصاً هنگامی که با موضوع جرائم سازمان‌یافته مرتبط باشد، به شکل تهدیدی بر امنیت ملی جلوه‌گر شده و هنگامی که تصدی مشاغل خاص مطرح باشد، جلوه جدیدی از پدیده مهاجرت در قالب تحریک احساسات ملی و بیگانه‌ستیزی جلوه‌نمایی می‌کند.

قاچاقچیان مهاجرین، زاویه دیگری را بر پدیده مهاجرت غیرقانونی باز می‌کنند. قاچاقچیان معمولاً مبالغ هنگفتی (گاهی چند هزار دلار) جهت این انتقال از مهاجر دریافت نموده و

خطرات موجود در طول مسیر را برای آنان بازگو نمی کنند. وسایل حمل و نقل آن‌ها و همچنین مکان‌های اقامت آن‌ها ناامن بوده و در برخی از موارد در میانه راه رها می شوند. شرایط نامساعد کار این مهاجران، زاویه‌ای دیگر را در امر آثار منفی و زیان‌بار مهاجرت غیرقانونی از حیث شخص مهاجر آشکار می نماید. البته در عین جاذبه‌ای قوی برای کارفرمایان در استفاده از نیروی کار ارزان، کاهش هزینه تمام شده و افزایش قدرت رقابت در اقتصاد جهانی است. مهاجرین معمولاً مجبور به کار کردن با دستمزدهای بسیار پایین بوده و به دلیل ماهیت زیست مخفیانه خویش قادر بر تمتع از حقوق اجتماعی نبوده و به همین خاطر معمولاً قادر به ترک محیط کار یا فرار از آن نیز نمی باشند. در کشورهای مقصد، در کنار بازار رسمی کار، بازار کار رقابتی دیگری به صورت بازار غیررسمی کار وجود داشته که استفاده از آن تابع شرایط خاصی می باشد.

موضوع امنیت پیشینه‌ای به قدمت تاریخ جهان دارد. در عین حال در هر دوره تاریخی برداشت جدیدی از این مفهوم به دست می آید. در آغاز امنیت فقط مستلزم تضمین فیزیکی یک شخص، قبیله و یا ملت بود و معمولاً به محیط نظامی اشاره داشت و هنگامی که حیات مردم تهدید می شد هر چیز دیگری تحت الشعاع آن قرار می گرفت. اما با پیشرفت جامعه انسانی، امنیت در یک مفهوم گسترده تر و در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، انسانی و حتی روانی نیز مورد توجه واقع شد (شهرابی، ۱۳۸۸: ۲۷-۲۴).

امروزه و در عصر جهانی شدن نیز به دلیل یکدست شدن جامعه جهانی همه مسائل به یکدیگر مرتبط و نزدیک می شود که یکی از این مسائل امنیت است. به عبارت دیگر در چنین محیط جهانی، امنیت یک کشور معادل امنیت همه است برعکس، یعنی مفهوم امنیت یک مفهوم متقابل، مساوی و یکسان برای همه دولت‌هاست. بدین سان هر رویدادی که در یک ناحیه اتفاق می افتد در نواحی دور و نزدیک تأثیر می گذارد (اسمیت، ۱۳۸۷: ۱۶-۱۲). بر همین اساس اصلی ترین دلیل ایجاد مرز را می توان امنیت و صیانت از خود در برابر دیگران عنوان کرد. زیرا ورود و خروج هرگونه اشخاص و کالاهای غیرمجاز و تجاوزهای

خارجی که باعث اختلال در سیستم اقتصادی، فرهنگی، امنیتی و بهداشتی می‌گردد، از طریق مرزها انجام می‌گیرد و اگر کنترل مطلوبی در مرزها انجام شود نه تنها امنیت در مرز بلکه در داخل کشور هم تأمین نخواهد شد (زرقانی ۱۳۸۶: ۲۳-۱۷).

مفهوم ایجاد امنیت در مرز، جلوگیری از هرگونه اعمال خلاف قاعده در طول مرزهای یک کشور و کانالیزه نمودن تردد اشخاص و حمل و نقل با رعایت ضوابط قانونی از طریق دروازه‌های مجاز مرزی می‌باشد. بنابراین مهم‌ترین و اصلی‌ترین نقش مرز ایجاد مانع در برابر حرکت انسان، کالا و افکار است که تحت عنوان امنیت مرز هم خوانده می‌شود (اخباری و نامی ۱۳۸۸: ۵۰-۵۳).

رسوخ پذیری مرزها در برابر ورود و خروج عوامل محل امنیت

در باب کیفیت مرزهای کشور به جرئت می‌توان گفت همگی از نوع مرزهای تحمیلی و از وسط یک منطقه قومی عبور کرده و به لحاظ اداره مرز و کنترل آن دشواری‌هایی برای طرفین به وجود می‌آورد. یکی از بزرگ‌ترین علت‌های تردهای غیرمجاز مرزی در کشور یکسان بودن قومیت مردم در دو طرف مرزهاست. و با همه تلاش‌ها و سختگیری‌های معمولاً باز مصادیق مختلف تردهای غیرمجاز امکان‌پذیر است (عزتی، ۱۳۶۸: ۲۶-۲۵). عبور غیرقانونی از مرز و ورود غیرقانونی راه را برای نفوذهای بعدی آسان می‌نماید علاوه بر آنکه شگردهای بکار رفته قبلی برای بقیه مهاجران به صورت راهنما و امیدی جهت عبور از مرز می‌باشد و قبح نفوذناپذیری مرز را می‌شکند. تلاش برای عبور از مرزها باعث می‌شود که امنیت مرز شکسته شود و با استفاده از راه‌ها و شگردهای مختلف دروازه‌های مرزی نفوذپذیر گردند و به تبع آن قدرت حکومت در دفاع از مرزها که نمایانگر استقلال یک کشور است زیر سؤال برود.

افزایش هزینه‌های کنترل مرز

مهاجرت‌های غیرقانونی به داخل از کشور یا خروج غیرقانونی از کشور هزینه‌های مالی و انسانی بسیاری بر کشور و مناطق مرزی به‌جای می‌گذارند. بالا بردن سطح نفوذناپذیری

مرزها نیازمند اقداماتی است که هزینه‌های بسیاری می‌طلبد و از طرف دیگر برقراری امنیت در مرز نیازمند تجهیزات و امکانات تسلیحاتی، ارتباطی و خدماتی متناسب، شرایط فیزیکی و جوی منطقه مرزی می‌باشد به نحوی که تحرک و حضور سریع پرسنل مرزی را در کوتاه‌ترین زمان در هر منطقه‌ای از مرز که لازم باشد، به‌ویژه در مناطقی که در مجاورت تهدیدهای بزرگ از جمله مهاجرت غیرقانونی قاچاق کالا و مواد مخدر و اسلحه و ... قرار دارند تأمین نماید. به‌منظور رسیدن به این هدف باید میزان پاسگاه‌های مرزی و نیروهای مرزبان افزایش یافته و همچنین مناطق مرزی را به امکانات و تأسیسات جدید و مدرن تجهیز نمایم که نیازمند صرف هزینه‌های بسیار از بعد مالی و انسانی می‌باشد.

تردد غیرمجاز در مرزها؛

حضور غیرمجاز اتباع خارجی بیگانه پس از اتمام مهلت قانونی خود مرتکب جرم اقامت غیرمجاز می‌شود؛

استنکاف از پرداخت جریمه تأخیر به روش‌های گوناگون؛

امکان تهیه گذرنامه با مشخصات مختلف برای اتباع کشورهای بیگانه.

ب: پیامدهای اقتصادی

تجارت جهانی و رقابتی شدن، آثاری خاص بر بازار کار دارد. شرکت‌های تجاری اساساً به دنبال کاهش هزینه‌های خود بوده و این امر در کشورهای که بازار کار رسمی آن‌ها تشریفاتی بوده و مقررات قانونی دست و پاگیری دارد، انتخابی را جهت مراجعه به بازارهای غیررسمی پدید می‌آورد و این اقبال خود سبب ایجاد تقاضا برای این بازار و نهایتاً توسعه این بازار گردیده است.

بر طبق آمارهای سازمان بین‌المللی کار ILO در حال حاضر بین ۳/۵ تا ۵ میلیون مهاجر در بازار کار غیررسمی جمهوری فدرال روسیه خصوصاً در بخش‌های صنایع، کشاورزی و ساختمانی مشغول به فعالیت می‌باشند. درآمد حاصل از فعالیت این مهاجرین غیرقانونی رقم قابل توجهی بوده و ارسال مبلغ حاصل از این درآمد برای کشورهای مبدأ گاهی اوقات

برابر میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) در آن کشور می‌باشد. از سوی دیگر این فعالیت که برای کشورهای مقصد نیز واجد اهمیت اقتصادی کلانی است، در بررسی‌های مختلفی در سازمان تجارت جهانی و سایر نهادها موردسنجش قرار گرفته است. تنظیم این بازار کار غیررسمی، یکی از دیگر از جنبه‌های پدیده مهاجرت غیرقانونی است که بیش از سایر جنبه‌های این پدیده به همکاری ذینفعان در امر مهاجرت غیرقانونی از جمله سازمان‌های غیردولتی، اتحادیه‌های صنفی و تجاری، انجمن‌های مهاجرتی، مدیران شرکت‌ها، آژانس‌های کاریابی، دانشگاهیان، روزنامه‌نگاران و سایر نهادهای مدنی نیازمند است.

۱- از دست دادن فرصت‌های شغلی برای کارگران داخلی؛

۲- خروج سرمایه از کشور به علت عدم امکان سرمایه‌گذاری داخلی برای مهاجرین و اتباع بیگانه؛

۳- به دست آوردن فرمول‌های صنعتی در حوزه تولیدات و مباحث اقتصادی و فنی که در عرصه رقابت تهدید محسوب می‌گردد؛

۴- استفاده از یارانه و خدمات ارائه‌شده در داخل کشور در حوزه خدمات و امور درمان و...؛

۵- افزایش بیکار در جامعه؛

۶- سوءاستفاده کارفرمایان و پیمانکاران دولتی در به‌کارگیری اتباع بیگانه.

ج: پیامدهای اجتماعی

اشتغال به کار غیرمجاز در صنوف مختلف به‌صورت کارگری یا خویش‌فرما؛ استفاده از مدارک هویتی و اقامتی دیگری و سوءاستفاده از آن به‌عنوان مختلف؛ جعل مدارک و کارت شناسایی خارجی از طریق مخدوش کردن مدرک اصلی یا صدور مدارک تقلبی؛

جعل مدارک ایرانی مثل شناسنامه، گواهی‌نامه و نامه‌های اداری مختلف؛

عدم ارائه گذرنامه به پلیس در صورتی که مرتکب اقامت غیرمجاز شده باشد؛
اعلام فقدان گذرنامه به تزویر به منظور اخذ گذرنامه المثنی از کنسولگری‌های مقیم ایران با
قیمت پائین؛

اشاعه فرهنگ فساد اداری، رشاء و ارتشاء برای رفع مشکلات خود از طریق اغفال مأموران؛
افزایش بعضی از جرائم مثل سرقت، زورگیری، اعتیاد، توزیع مواد مخدر، راه‌اندازی مراکز
فساد؛

افزایش جرائم رایانه‌ای در موضوع جعل و سوءاستفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای و اینترنتی و
مباحث غیراخلاقی و مستهجن.

تردهای مرز

با توجه به اینکه معمولاً مهاجرت اتباع بیگانه در شرق کشور از طریق مرزهای زمینی با
کشورهای افغانستان و پاکستان بوده و عمده این مهاجرت‌ها به صورت غیرقانونی انجام
می‌گیرد و در ادبیات و اصطلاحات مرزی و دیپلماسی به این نوع مهاجرت‌های غیرقانونی
تردهای غیرمجاز می‌گویند لذا قبل از پرداختن به مقوله مهاجرت لازم است ابتدا به ادبیات
تردهای غیرمجاز پرداخته می‌شود.

انواع ترده مرزی

الف: تردهای مجاز: تردها وقتی مُجاز است که فرد با داشتن گذرنامه یا اسناد در حکم
گذرنامه از دروازه‌های مرزی با رعایت ضوابط و مقررات عبور کند.

ب: تردهای غیرمجاز: این نوع تردها که فرد هیچ‌گونه مدرکی چون گذرنامه یا اسناد
در حکم گذرنامه در دست نداشته باشد و از غیر دروازه‌های مرزی و به صورت غیرمجاز
تردد نماید (رحمتی راد، ۱۳۷۴: ۲۲۰-۲۱۹).

طریقه تردد از مرز

۱- برای عبور از مرز مدت‌ها و تا حصول اطمینان، با انجام دیده‌بانی بر روی منطقه عبور
احتمالی، کنترل وضعیت نیروهای مبارزه مبادرت به جمع‌آوری اخبار می‌نمایند.

- ۲- برای عبور از کانال‌ها و خاک‌ریزهای احداث شده استفاده از وسایل و تجهیزات مختلف را پیش‌بینی می‌کنند.
- ۳- عمدتاً به صورت پیاده برای عبور از مرز استفاده می‌کنند.
- ۴- برای عبور از مرز به نقاط کمکی و عوارض حساس در دو سوی مرز متکی هستند.
- ۵- برای عبور از مرز معمولاً ساعاتی قبل از غروب آفتاب، خود را به نزدیکی عوارض حساس می‌رسانند.
- ۶- پس از عبور از مرز، جاده مرزی را حتماً قطع می‌کنند.
- ۷- ارتفاعات و تپه‌ها و شیارهای موجود را برای دیده‌بانی و عبور انتخاب می‌کنند.
- ۸- مناطق عبوری بر روی جاده آسفالته را طوری انتخاب می‌کنند که در هر دو طرف جاده، عوارض مناسب برای اختفاء وجود داشته باشد.
- ۹- هنگام عبور کاروان عناصر دیده‌ور و دیده‌بان فعال می‌شوند.
- ۱۱- استفاده از دواب در نقاط کوهستانی متداول است.
- ۱۲- شگردهای مترددین برای عبور از مرز در طول نوار مرزی ایران و افغانستان و پاکستان تقریباً یکنواخت است.

امنیت در مناطق مرزی

امنیت مناطق مرزی از جمله مباحث مهم نظری و عملی حوزه‌های امنیتی و دفاعی است که در دو دهه اخیر به لحاظ ماهیتی و کارکردی دچار تغییراتی شده است. از نظر مرجعیت امنیت مرزی، علاوه بر دولت‌ها، مردم و جمعیت‌های ساکن در مناطق مرزی، افراد و کالایی که از مرزها عبور می‌نمایند را شامل می‌شود. امنیت مرزی از آن جهت اهمیت مضاعف پیدا می‌کند که نقش واسط بین امنیت داخلی و خارجی دارد و پاشنه آشیل دولت‌ها محسوب می‌گردد. سمت‌گیری تهدیدات از کانون‌های بیرونی، نقطه آسیب‌پذیری حاکمیت‌هاست و هر آینه روابط فی‌مابین همسایگان رو به تیرگی بگذارد مرزها اولین لایه جذب تشعشات و امواج منفی می‌باشند، لذا دولت‌ها بیش از هر موضوعی به امنیت مرزها

می‌پردازند (حیدری و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۱۹). بر همین اساس اصلی‌ترین دلیل ایجاد مرز را می‌توان ایجاد امنیت با برقراری ثبات و آرامش و توسعه عنوان کرد. زیرا بسیاری از مشکلاتی که در داخل یک کشور بروز می‌کند، در ناامنی و یا فقدان امنیت کافی در مرزهای آن ریشه دارد؛ به‌عنوان نمونه هرگونه اقدامات تروریستی، قاچاق کالا و انسان و مشروبات الکلی، ورود و خروج اشخاص، مواد مخدر و ... که باعث اختلال در سیستم اقتصادی، فرهنگی و امنیتی و بهداشتی می‌گردد، از طریق مرزها انجام می‌گیرد (اخباری و نامی، ۱۳۸۸). از این منظر مفهوم ایجاد امنیت در مرز، جلوگیری از انجام هرگونه اعمال خلاف قاعده در طول مرزهای یک کشور و کاتالیزه نمودن تردد اشخاص و حمل‌ونقل با رعایت ضوابط قانونی از طریق دروازه‌های مجاز مرزی می‌باشد. تهدید مرزی به معنای هرگونه اعمال خلاف قانون در طول مرزهای یک کشور که منشأ خارجی داشته باشد (زرقانی، ۱۳۸۲: ۵۲).

امنیت مرزها پشته‌ای محکم برای امنیت انسانی با ابعاد متنوعش در داخل کشور است و هرگونه ناامنی در مرز قادر است در سیستم‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و نظامی داخل کشور اختلال ایجاد کند بدیهی است هرگونه تهدید و ناامنی در مرز قادر است در سیستم‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و نظامی داخل کشور اختلال ایجاد نماید بر اساس تحقیقات انجام‌شده، امنیت و توسعه در مناطق مرزی با ضریب همبستگی بالا دارای رابطه‌ای مستقیم و دوسویه با یکدیگر هستند. به عبارت بهتر، توسعه و امنیت، تأثیرات متقابلی در مناطق مرزی بر هم دارند. به‌گونه‌ای که هر اقدامی در فرایند تحقق توسعه، تأثیرات مستقیمی بر فرایند تحقق امنیت می‌گذارد و بالعکس.

قبل از طراحی امنیت برای یک ظرف فضایی ابتدا باید شناخت کاملی از ویژگی‌های تهدیدات آن ظرف فضایی پیدا کرد. اگرچه هر یک از مناطق مرزی ویژگی‌ها، تهدیدها، فرصت‌ها و چالش‌های خاص خود را دارد اما برخی از ویژگی‌ها در اغلب مناطق مرزی مشترک است که از جمله این ویژگی‌ها می‌توان به پایین بودن سطح توسعه، بالا بودن نرخ

بیکاری، ناپایداری جمعیت روستایی، جوانی جمعیت و ... اشاره کرد. با این همه باید متذکر شد که در تدوین طرح برای امنیت مناطق مرزی باید به تفاوت‌های موجود در مناطق مرزی توجه جدی صورت پذیرد و نمی‌توان یک نسخه اجرایی واحد را برای همه مناطق مرزی با این همه تفاوت‌های موجود در جغرافیای طبیعی و انسانی‌شان پیچید. علاوه بر تفاوت جغرافیای طبیعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی هریک از مناطق مرزی، بازیگران تأثیرگذار بر هریک از مناطق نیز متفاوت از هم می‌باشند. همسایگان ما و ویژگی‌های هریک تأثیر خاص خود را بر امنیت مناطق مرزی دارند. نمی‌توان تأثیرات همسایگی با ترکیه و تأثیر آن بر امنیت مناطق مرزی را با تأثیرات هم‌جواری با افغانستان و تهدیدات امنیتی ناشی از آن یکی دانست و باید برای هر دو نسخه‌ای واحد پیچید.

ابعاد و عناصر امنیت

با توجه به ماهیت چندوجهی مفهوم امنیت ملی، شناخت و ترکیب عناصر تشکیل‌دهنده آن با عنایت به تعریف مطالعه حاضر از امنیت ملی، ضروری به نظر می‌رسد. حوزه‌های نظامی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی اجتماعی و زیست‌محیطی، ابعاد اصلی و مختلف امنیت را نمایان می‌سازند. دو صافی ارتباطی، توانایی فرد برای تعقیب این مسیرها را تا حدی کاهش می‌دهد. یکی، صافی اطلاعاتی است که میزان دقیق اطلاعاتی را که هر کس به‌طور موفقیت‌آمیز می‌تواند درباره اوضاع جهانی جمع‌آوری نماید منعکس می‌کند و دوم صافی ادراکی یا مفهومی است که میزان توفیق در انتقال احساس ایمنی به مردم یک کشور را منعکس می‌سازد این ابعاد و صافی‌ها در نهایت بر عناصر بنیادی قدرت استوار است که شامل ظرفیت‌ها یا توانایی‌های داخلی، تهدیدات خارجی و اتحادهای خارجی است. حلقه بیرونی چارچوب نظری، حاوی پنج بُعد عمده امنیتی سیاسی، نظامی، اقتصادی، زیست‌محیطی و فرهنگی - اجتماعی است. هر بُعد دارای وجوه سنتی و غیر سنتی است، ابعاد مزبور از راه‌های گوناگون چنان به یکدیگر مربوط هستند که از لحاظ مفهومی به‌سختی می‌توان آن‌ها را از هم جدا کرد.

امنیت سیاسی

تفکیک امنیت سیاسی از سایر وجوه امنیت، امری پیچیده است. زیرا تفکیک امنیت سیاسی با امنیت (به معنای خاص امنیت) در عمل با مشکل روبرو خواهد بود. از این رو، گسترده امنیت سیاسی، از امنیت یک نظام سیاسی، حاکمیت، دولت تا جوهی از مسائل سیاسی در یک جامعه گسترده خواهد بود. تهدید سیاسی عموماً به عنوان زمینه‌ساز سایر تهدیدها و یا مکمل آن‌ها نیز عمل می‌کند. به اعتباری می‌توان چنین تلقی کرد که اساساً تهدید سیاسی متوجه تمامی سازمان‌های دولتی است. هدف از تهدید ممکن است از فشار بر حکومت در مورد سیاست خاصی گرفته تا واژگونی حکومت، جدایی طلبی و برهم زدن بافت سیاسی دولت برای تضعیف آن پیش از تهاجم نظامی، متفاوت باشد. ایده دولت، بخصوص هویت ملی و ایدئولوژی سازمان‌یافته و نهادهایی که نمود آن هستند، اهداف عادی تهدید سیاسی به شمار می‌روند. از آنجا که دولت اصولاً موجودیتی سیاسی است، تهدید سیاسی امکان دارد به همان اندازه تهدید نظامی هراس‌انگیز باشد. این امر بخصوص در مواردی که دولت ضعیف است صدق می‌کند. اما حتی در مواردی که دولت قوی و قدرتمند است، تهدیدات سیاسی می‌تواند منبع نگرانی باشند (بوزان، ۱۳۹۶: ۱۴۳). سیستم‌های سیاسی دارای عناصری اصلی همچون: احزاب سیاسی، گروه‌های ذی‌نفوذ، دیوان‌سالاری حکومتی، قوه مجریه، قوه مقننه، قوه قضاییه، نیروهای مسلح، دانشجویان، انجمن‌های اولیه مانند جماعت‌های خویشاوندی یا گروه‌های قومی و قبیله‌ای، جریان‌های سیاسی، رهبران فکری، تلقی‌ها، ارزش‌ها و عقاید توده مردم و رسانه‌های ارتباطی.

امنیت نظامی

اولین و سنتی‌ترین بعد و عنصر امنیت ملی، امنیت نظامی است که می‌توان آن را چنین تعریف کرد: عبارت است از میزان قابلیت نیروهای مسلح یک کشور برای حفاظت از حکومت و مردم در مقابل تهدیدات قهرآمیز. موضوع اصلی امنیت نظامی بر محور جنگ و ابزارهای زور، دور می‌زند. هدف مشخص امنیتی در این حوزه عبارت است

از "بازدارندگی" و "قدرت نظامی" و در صورت وقوع جنگ، پیروزی در آن. با بروز تحول در ریشه‌ها و ماهیت جنگ، امنیت نظامی نیز در تعقیب اهداف مزبور با مجموعه در حال گسترشی از چالش‌های جدید روبرو شده است به اعتقاد بسیاری، تهدید نظامی هنوز اصلی‌ترین تهدید برای دولت محسوب می‌شود. زیرا تهدید نظامی همه اجزاء دولت، اعم از حاکمیت، سرزمین و نهاد دولت و از سویی دستاوردهای صنعتی، اقتصادی و تمدنی جامعه را مورد هدف قرار می‌دهد. به همین دلیل است که حضرت آیت‌الله خامنه‌ای می‌فرمایند اگر دفاع نظامی نباشد همه دستاوردها در یک نصفه روز از دست می‌رود در فرآیند سیاست‌گذاری یکی از جنبه‌های مهم امنیت ملی، امنیت نظامی است که شامل ماهیت تصمیم‌گیری دفاعی در درون کشورها و نیز ترتیبات امنیت جمعی بین دولت‌ها می‌گردد. هدف امنیتی در اینجا اتخاذ سیاست‌های به موقع، هماهنگ و مؤثر امنیتی به منظور حفظ ایمنی و منافع اتباع کشور است. چراکه مدیریت موفقیت‌آمیز بحران‌های نظامی، به دلیل نیازمندی آن‌ها به سریع‌ترین و پرمخاطره‌ترین راهبردها، از مشکل‌ترین نوع مدیریت‌ها می‌باشد. سیاست‌گذاری در امور دفاعی دارای ابعاد متعددی است و نه تنها شامل فرآیند تصمیم‌گیری حکومتی است بلکه دربرگیرنده روابط نظامی و غیرنظامی نیز می‌شود تحول در چارچوب امنیت ملی آشکارا باعث افزایش دامنه و تنوع طرف‌های ملی، فرو ملی و فراملی در فرآیند فوق‌الذکر شده است. در دوران اخیر عناصر دیگری همچون اقتصاد، فن‌آوری‌های صنعتی و فناوری‌های اطلاعاتی از تأثیرگذاری بیشتر در میان عناصر قدرت ملی، برخوردار شده‌اند. ورود این رهیافت‌های غیرنظامی به صحنه، باعث بروز تردیدهایی در خصوص ضرورت یا کفایت نیروهای مسلح گسترده یا زرادخانه‌های عظیم تسلیحاتی جهت دفاع نظامی شده است. تصور این که دو جناح متخاصم از ارتش‌ها طی نبرد در میدان جنگ، شکست یا پیروزی را تعیین کنند، دچار تغییر شده است و پیروزی اگر کسب شود، ممکن است کوتاه‌مدت، پرهزینه یا نسبتاً بی‌معنی باشد (ربیعی، ۱۴۱۱۳۹۳).

با وجود این، به نظر می‌رسد، هنوز عنصر نظامی تا چشم‌انداز قابل‌تصور به‌عنوان یک عنصر حیاتی در میزان قدرت ملی نقش‌آفرینی می‌کند. مسئله اصلی این است که نیروهای مسلح که به‌طور مستقیم تحت کنترل می‌باشند از ابزارهای اولیه هستند که در جنگ با دولت دیگر به کار گرفته می‌شوند (فریدمن، ۱۳۷۸: ۳۲۲). تا زمانی که تفوق نهایی یک کشور بر کشور دیگر راهبردی نظامی خواهد داشت، عنصر نظامی و تسلیحاتی، حرف آخر را در قدرت ملی خواهد زد. بنابراین در تصویر آینده دنیا امنیت نظامی هرگز به حاشیه رانده نخواهد شد. آنچه تغییر می‌کند، انتقال تهدید نظامی از تهدیدهای سطح اول به سطوح بعدی و نهایی آن‌هاست (ربیعی، ۱۳۹۳: ۱۴۶).

امنیت اقتصادی

در آغاز دهه ۱۹۹۰، برخی از محققان استدلال کردند که دنیا پا به عصری می‌گذارد که در آن ابعاد اقتصادی امنیت، به‌طور فزاینده‌ای بر ابعاد سنتی سیاسی و نظامی آن حاکم می‌شود. آن‌ها در حوزه امنیت، اهمیت تازه‌ای برای عوامل اقتصادی قائل شدند. باور به پیوند اقتصاد و امنیت، چیز تازه‌ای نیست (تری تریف و همکاران، ۱۳۸۳: ۲۷) افراد به دنبال امنیت شغلی و رفاه اقتصادی هستند؛ بخش اعظم مسائل سیاسی هر کشور حول رفاه و رونق اقتصادی دور می‌زند؛ و جستجوی رفاه ملی همراه با برداشت‌های سنتی از امنیت، یکی از مسائل سیاست عالی یا دیپلماسی در بالاترین سطح آن است. اقتصاد و امنیت به طرق مختلفی می‌توانند با هم ارتباط یابند؛ این ارتباط و پیوند می‌تواند حائز اهمیت قلمداد شود؛ هم‌چنین می‌توان تغییر ماهیت نظام‌های اقتصادی فردی، ملی و بین‌المللی را مورد توجه قرارداد. مسائل اقتصادی و امنیتی تقریباً در کلیه فعالیت‌های انسانی تا حدودی با هم ارتباط دارند. هر دولت معقولی به دنبال کفایت اقتصادی و امنیت ملی است. هر دولتی باید معادله "توپ یا کره" را سبک و سنگین کند و منابع محدود خود را بین هدف کوتاه‌مدت تر امنیت و هدف بلندمدت رفاه تقسیم نماید. بر این اساس، اقتصاد و امنیت با هم ارتباط عمیقی دارند.

به هر حال، اهمیت بعد اقتصادی امنیت ملی روزبه روز افزون تر می شود. نزاع‌ها، کشمکش‌ها و حتی جنگ‌های کوچک و بزرگ با اهداف اقتصادی آغاز می شوند. که در پس نیات طرف‌های درگیر، کسب منافع اقتصادی عنصر اصلی و هدف راهبردی در شکل‌گیری سیاست‌های آنان می باشد (ربیعی: ۱۴۹، ۱۳۹۳).

امنیت زیست محیطی:

محیط زیست از ابعاد غیر سنتی امنیت ملی است به همین جهت، جدیدترین جنبه امنیت ملی که کم تر از سایر جنبه‌های این مفهوم مورد توجه بوده است، امنیت منابع زیست محیطی است. اخیراً ملاحظات مربوط به رشد سریع و بی رویه جمعیت، کاهش منابع طبیعی و گسترش غیرقابل کنترل آلودگی‌های صنعتی و معدنی نیز وارد صحنه اصلی تفکر روابط بین‌المللی پژوهش‌گران، سیاست‌گذاران و توده‌های مردم، در خصوص روابط بین‌الملل شده است. رهبران ملی به کرات به عموم مردم اعلام می نمایند که ملاحظات محیطی با سیاست امنیت ملی ارتباط مهمی دارد. در صحنه دانشگاهی، بحث‌های بیهوده بین افراطیون از یک سو و طرفداران محیط زیست با تعصب و هیجان شدیدی و در طرف دیگر کارشناسان دفاعی روی ایده تنگ‌نظرانه منافع ملی که فقط بر استفاده از نیروی نظامی در رویارویی خشونت‌آمیز تکیه دارد متمرکز گشته‌اند با توجه به تازگی این بعد و برخورد متنوع تحلیل‌گران امنیتی با آن، تفکیک بین امنیت منابع و محیط مستلزم توضیح دقیق‌تر است. امنیت منابع، هم شامل دسترسی به منابع غیرقابل تجدید که برای ساختن نظام تسلیحاتی ضروری است و هم دسترسی به منابع قابل تجدید را در برمی گیرد. مسائل مختلفی مانند: تغییر زیستگاه طبیعی انسان، از جمله گرم شدن کره زمین (اثرات گلخانه‌های)، تخریب لایه اُزن و از بین رفتن جنگل‌های بارانی استوایی، آلودگی، شامل باران‌های اسیدی، ضایعات سمی و اشکال دیگر آلودگی هوا، دریا و خاک مظاهر ناامنی محیطی و منابع هستند که بقاء و بهزیستی ساکنان کره زمین را به چالش کشیده‌اند. هدف امنیتی در

اینجا حفظ محیط زیست فیزیکی سیاره زمین و جلوگیری از وضعیت‌هایی است که باعث به خطر افتادن بقاء و کیفیت حیات بشر می‌شود.

به‌طور کلی، برداشت‌های اخیر از امنیت زیست محیطی^۱ احاکی از آن است که تخریب محیط زیست و کمبود زیست محیطی ناشی از فعالیت‌های انسان، خطرات فیزیکی اساسی در بردارد. با این حال، هیچ تصور همه‌پذیری درباره پیامدهای دقیق این امر وجود ندارد. برداشت‌ها و رویکردهای موجود را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد: اول، کمبود زیست محیطی به‌عنوان یکی از عوامل منازعه و بی‌ثباتی سیاسی؛ دوم، تخریب محیط زیست در اثر تدارک جنگ یا مبادرت به آن؛ سوم، تخریب محیط زیست به‌عنوان تهدیدی برای سلامتی و رفاه انسان (تریف، ۲، ۱۹۹۱).

امنیت فرهنگی - اجتماعی

بعد فرهنگی امنیت ملی از جمله ابعادی است که کم‌تر از سایر موارد، تنظیم و طبقه‌بندی شده است. ابهام در مرزهای مفهومی، باعث شده که تحلیل‌گران از برخورد مجزا با این بعد غفلت ورزیده و اغلب آن را به‌عنوان بخشی از امنیت نظامی یا اقتصادی مطرح نمایند. اما در واقع بعد فرهنگی از سایر موارد جدا است. اگر امنیت را احساس آزادی از ترس یا احساس ایمنی از تهدید دانسته و فرهنگ را، مجموعه باورها، ارزش‌ها و هنجارهای موجود در اجتماع تعریف کرد. از این رو می‌توان، وجود احساس ایمنی و درک عدم تهدید مؤثر علیه باورها، ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی را امنیت فرهنگی دانست. با این توضیح که هیچ‌گاه این احساس، به‌صورت مطلق به وجود نخواهد آمد، که موضوعی نسبی است و تهدید فرهنگی هم باید علیه تک‌تک عوامل فرهنگ، یعنی باورها، ارزش‌ها و هنجارها و هم علیه مجموعه این عوامل و شکل ترکیبی آن‌ها که سیستم فرهنگی جامعه نامیده می‌شود، مورد توجه باشد. بحث امنیت فرهنگی از زاویه فرهنگ ملی نیز قابل توجه است و این که متناسب با تأمین امنیت فرهنگی، فرهنگ ملی چه نقشی می‌تواند داشته باشد. باید

۱- Environmental Security

۲ Terrif

گفت که امنیت فرهنگی از راه تقویت و اصلاح فرهنگ ملی به دست می‌آید. به این معنی که پایه بحث امنیت فرهنگی، فرهنگ ملی خواهد بود. فرهنگ ملی چگونه امنیت فرهنگی را به وجود خواهد آورد!

روش پژوهش

روش پژوهش توصیفی - تحلیلی و شیوه انجام پیمایشی بوده و برای گردآوری داده‌ها از اسناد و مدارک موجود و پرسشنامه محقق ساخته بر اساس طیف پنج گزینه‌ای لیکرت و برای تعیین اعتبار پرسشنامه از نظر خبرگان و نخبگان با اطلاع به حوزه پژوهش (تکنیک اعتبار صوری) و برای تعیین میزان پایایی سؤالات در مرحله پیش‌آزمون از ضریب آلفای کرونباخ استفاده گردید. جامعه آماری شامل کارشناسان و مطلعین ناجا و دانشگاه علوم انتظامی به تعداد ۱۱۵ نفر بوده و جهت محاسبه حجم نمونه پژوهش، به تعداد ۷۰ نفر طبق جدول شماره مورگان به صورت نمونه‌گیری تصادفی استفاده و با استفاده از روش‌های آزمون‌های تحلیل آماری شامل آزمون تی، تک نمونه‌ای، آزمون فریدمن و ضریب همبستگی پیرسون و نرم‌افزار SPSS، مورد تجزیه و تحلیل واقع گردید.

بحث و یافته‌ها

جدول شماره ۱: فراوانی و درصد فراوانی افراد نمونه به تفکیک محل خدمت

درصد فراوانی	فراوانی	شاخص آماری محل خدمت
۸۰.۰	۵۶	مناطق جنوب شرق
۲۰.۰	۱۴	سایر
۱۰۰.۰	۷۰	کل

۱- جهت مطالعه بیشتر رجوع شود به: تأملی بر شاخصه‌های فرهنگی امنیت ملی، میزگرد ماهنامه اندیشه و تاریخ سیاسی ایران معاصر، شماره ۱۰ تیر ۱۳۸۲.

جدول شماره ۲: فراوانی و درصد فراوانی افراد نمونه به تفکیک وضعیت خدمت

وضعیت خدمت	شاخص آماری	فراوانی	درصد فراوانی
مرزبانی و انتظامی		۴۰	۵۸
نظامی (سپاه و ارتش)		۱۰	۱۴
امنیت (کشوری)		۱۰	۱۴
دانشگاهی		۱۰	۱۴
کل		۷۰	۱۰۰.۰

جدول شماره ۳: شاخص‌های توصیفی متغیرهای مورد پژوهش

متغیر	میانگین	انحراف معیار	کمترین نمره	بیشترین نمره	چولگی	کشیدگی
امنیت	۳.۷۶	۰.۵۶	۱.۲۷	۴.۷۹	-۰.۷۳	۱.۷۴
امنیت فرهنگی-اجتماعی	۳.۸۹	۰.۵۷	۱.۲۲	۵	-۰.۷۳	۱.۴۵
امنیت اقتصادی	۳.۸۱	۰.۷۶	۱	۵	-۰.۴۸	۰.۳۰
امنیت سیاسی	۳.۷۹	۰.۶۶	۱.۸۵	۵	-۰.۲۱	-۰.۱۵
امنیت زیست محیطی	۳.۶۸	۰.۷۲	۱.۷۰	۵	-۰.۳۳	-۰.۱۸
امنیت نظامی	۳.۵۴	۰.۷۴	۱	۵	-۰.۴۴	۰.۲۸

با توجه به جدول شماره ۳ میانگین نمرات پاسخگویان برای متغیر امنیت ۳.۷۶، امنیت فرهنگی-اجتماعی ۳.۸۹، امنیت اقتصادی ۳.۸۱، امنیت سیاسی ۳.۷۹ و امنیت زیست محیطی ۳.۶۸، امنیت نظامی ۳.۵۴ می‌باشد. با توجه به میزان چولگی و کشیدگی در متغیرهای مورد پژوهش که در بازه (۲ و -۲) قرار دارند، نتیجه گرفته می‌شود که همه متغیرهای مورد پژوهش از توزیع نرمال برخوردار هستند.

آزمون کولموگروف اسمیرنوف

جدول شماره یافته‌های حاصل از آزمون کولموگروف اسمیرنوف را نشان می‌دهد. این آزمون نشان می‌دهد که آیا داده‌های آماری از توزیع نرمال برخوردارند یا خیر؟

جدول شماره ۴: آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای نرمال بودن داده‌ها

متغیر	Z کولموگروف-اسمیرنوف	سطح معنی داری
امنیت فرهنگی-اجتماعی	۰.۷۴	۰.۶۴۵
امنیت اقتصادی	۰.۹۸	۰.۲۹۴
امنیت سیاسی	۱.۱۳	۰.۱۵۵
امنیت زیست‌محیطی	۱.۲۲	۰.۱۶۰
امنیت نظامی	۰.۶۹	۰.۷۳۱

همان‌طور که در جدول شماره ۴ مشاهده می‌گردد در متغیرهای مورد پژوهش، سطح معناداری بیش از ۰.۰۵ صدم است که فرض عدم طبیعی بودن داده‌ها رد می‌شود. بنابراین داده‌ها از توزیع نرمال برخوردار هستند و می‌توان از آزمون‌های پارامتریک استفاده کرد. برای رسیدن به پاسخ سؤال‌های این پژوهش و با توجه به نرمال بودن داده‌های پژوهش، از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد. همچنین در کلیه متغیرهای مورد پژوهش از نقطه برش ۳ برای مقایسه میانگین نمرات کسب‌شده استفاده شد. در صورتی که میانگین نمرات کسب‌شده در متغیرهای مورد پژوهش از ۳ بالاتر باشد به معنای این است که میزان تأثیر مهاجرت غیرقانونی بر امنیت (امنیت فرهنگی-اجتماعی، امنیت اقتصادی، امنیت سیاسی، امنیت زیست‌محیطی و امنیت نظامی) مرزهای جنوب شرق در حد بالاتر از متوسط و زیاد قرار دارد و در صورت پایین بودن از نقطه برش ۳، مهاجرت بر امنیت مرزهای جنوب شرق کشور در حد کم می‌باشد.

جدول شماره ۵: شاخص‌های آمار توصیفی مربوط به امنیت مناطق مرزی

متغیر / شاخص	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای انحراف از میانگین
امنیت مناطق مرزی	۷۰	۳.۷۶	۰.۵۶	۰.۰۵

یافته‌ها نشان داد که میانگین نمره کسب‌شده در متغیر امنیت مناطق مرزی ۳.۷۶ می‌باشد. همچنین میانگین نمره کسب‌شده در متغیر امنیت مناطق مرزی بالاتر از نقطه برش ۳ می‌باشد

و با آن از لحاظ آماری تفاوت معناداری دارد. این یافته‌ها به معنای آن است که میزان تأثیر مهاجرت غیرقانونی بر امنیت مرزهای جنوب شرق در حد بالاتر از متوسط و زیاد قرار دارد.

جدول شماره ۶: آزمون فریدمن مهاجرت غیرقانونی بر امنیت مرزهای جنوب شرق کشور

نوع امنیت	ترتیب مهاجرت غیرقانونی	میانگین رتبه‌ای	خی دو	درجه آزادی	سطح معناداری
امنیت فرهنگی-اجتماعی	اول	۲.۷۶	۲۶.۴۱	۳	۰.۰۰۱
امنیت سیاسی	دوم	۲.۷۰			
امنیت اقتصادی	سوم	۲.۴۹			
امنیت زیست محیطی	چهارم	۲.۳۵			
امنیت نظامی	پنجم	۲.۰۵			

یافته‌های نشان می‌دهد که خی دو مشاهده شده ۲۶.۴۱ در سطح ۰.۰۰۱ معنادار می‌باشد. به عبارتی بین تأثیر گزارای مهاجرت غیرقانونی بر امنیت مرزهای جنوب شرق کشور با توجه به میانگین‌های رتبه‌ای تفاوت معناداری مشاهده می‌شود. ترتیب مهاجرت غیرقانونی بر امنیت فرهنگی-اجتماعی اول، بر امنیت سیاسی دوم، بر امنیت اقتصادی سوم و بر امنیت زیست محیطی چهارم و بر امنیت نظامی پنجم می‌باشد. به صورت کلی با خرده مقیاس‌های امنیت فرهنگی-اجتماعی، امنیت اقتصادی، امنیت سیاسی، امنیت زیست محیطی و امنیت نظامی وجود دارد از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد که نتایج در جدول شماره آمده است.

جدول شماره ۷: ماتریس همبستگی بین متغیرهای مورد پژوهش

متغیر	امنیت	امنیت فرهنگی-اجتماعی	امنیت اقتصادی	امنیت سیاسی
امنیت	-			
امنیت فرهنگی-اجتماعی	۰.۷۸۶**	-		
امنیت اقتصادی	۰.۸۰۹**	۰.۵۹۷**	-	
امنیت سیاسی	۰.۸۷۷**	۰.۵۴۴**	۰.۶۰۸**	-
امنیت زیست محیطی	۰.۸۷۷**	۰.۵۴۴**	۰.۶۰۸**	-

امنیت نظامی	۰.۸۱۸**	۰.۵۱۸**	۰.۴۲۵**	۰.۷۳۰**
-------------	---------	---------	---------	---------

P** < ۰/۰۱

یافته‌های جدول شماره ۷ نشان می‌دهد که همبستگی مثبت و معناداری بین امنیت به صورت کلی با خرده مقیاس‌های امنیت فرهنگی - اجتماعی، امنیت اقتصادی، امنیت سیاسی و امنیت نظامی وجود دارد. همچنین بین خرده مقیاس‌های امنیت باهم رابطه مثبت و معناداری مشاهده شد.

نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش مبین آن است که میانگین نمره کسب‌شده در متغیر امنیت مناطق مرزی بالاتر از نقطه برش ۳ می‌باشد و با آن از لحاظ آماری تفاوت معناداری دارد. این یافته‌ها به معنای آن است که میزان تأثیر مهاجرت غیرقانونی بر امنیت مرزهای جنوب شرق کشور در حد بالاتر از متوسط و زیاد قرار دارد. همچنین در پاسخ به این مقوله که ترتیب مهاجرت غیرقانونی بر امنیت مرزهای جنوب شرق چگونه است نتایج نشان داد که بین تأثیر گذاری مهاجرت غیرقانونی بر امنیت مناطق مرزی شمال غرب کشور با توجه به میانگین‌های رتبه‌ای تفاوت معناداری مشاهده می‌شود. رتبه‌بندی مهاجرت غیرقانونی به ترتیب بر ۱- امنیت فرهنگی - اجتماعی ۲- امنیت سیاسی ۳- امنیت اقتصادی ۴- امنیت زیست محیطی ۵- امنیت نظامی می‌باشد.

مهاجرت غیرقانونی از جهات مختلف واجد تأثیراتی مثبت و منفی بر اقتصاد، حاکمیت، تمامیت ارضی، رفاه و توسعه اجتماعی، رعایت حقوق بشر و استانداردهای بین‌المللی، بهداشت و امنیت ملی، توسعه همکاری‌های بین‌المللی و بخصوص تأثیرات زیادی بر امنیت مرزها دارد و باعث تحمیل هزینه‌های زیادی جهت کنترل مرزها می‌گردد؛ لذا مقابله و مدیریت این پدیده نیازمند اتخاذ اقداماتی هماهنگ از حیث کنترل مرزها، شفاف سازی مقررات پناهندگی و اخذ مجوز کار برای خارجی‌ان، شفاف سازی مقررات مهاجرت قانونی، تقویت و کنترل مرزها، اعمال سیاست کیفری در برخورد با قاچاقچیان مهاجر و

همکاری‌های بین‌المللی می‌باشد. بدیهی است اتخاذ اقدامات موردی در هر یک از این زمینه‌ها چه بسا باعث افزایش هزینه‌های مهاجرت شده و وافی به مقصود نباشد. همچنین عواملی مثل ایجاد عدالت اقتصادی، قضایی، فرهنگی، آموزشی و سیاسی، کم و محو کردن تضاد طبقاتی، اشتغال‌زایی، ارتقای سطح آموزش و کاربردی کردن آن، آزادی اندیشه و بیان، ارتقای سطح برنامه‌های فرهنگی، هنری و ورزشی و بالا بردن امکانات در این زمینه‌ها، قانون‌گرایی، افزایش توسعه و پیشرفت در کشور، تقویت مرزهای کشور، توجه به موضع معیشتی مرداران و فراهم نمودن امکانات شایسته برای مرداران، توجه به مرزنیسان و فراهم آوردن امکانات در مناطق مرزی و ایجاد اشتغال بومی مناسب در این مناطق؛ از جمله عواملی هستند که می‌توانند مانع مهاجرت از کشور به‌ویژه مهاجرت غیرقانونی گردند.

پیشنهادهای کاربردی:

وضع قوانین یا آیین‌نامه‌های جدید، نسخ و تخصیص قوانین موجود و تغییر سیاست‌های قانونی و قضایی از جمله اقداماتی است که جهت نظم بخشیدن و اثر قانونی بخشیدن نسبت به وضعیت مهاجرین غیرقانونی‌ای است که کشورها نسبت به دسته‌ای از مهاجرین غیرقانونی اتخاذ می‌کنند که مدت‌زمان مدیدی از سکونت آن‌ها در خاک کشورشان گذشته است، مهاجرین توانایی زبانی پیدا کرده‌اند، جذب بازارهای کار شده‌اند دارای اطفالی هستند که در این کشور تربیت شده‌اند، فاقد پیشینه کیفری هستند و به تعبیر کلی جذب در شهروندان کشور پذیرنده شده‌اند.

در عرصه منطقه‌ای:

- ۱- استفاده از ظرفیت‌های دستگاه دیپلماسی کشور برای کاهش مهاجرت غیرقانونی از مبدأ
- ۲- مشارکت با کشورهای هم‌جوار در طرح‌های مبارزه با مهاجرت غیرقانونی
- ۳- گسترش همکاری با کمیساریای عالی پناهندگان و استفاده از این ظرفیت برای بازگشت داوطلبانه پناهندگان

۴- گسترش همکاری با مرزبانی کشورهای هم‌جوار

در عرصه داخلی:

- ۱- تشدید مجازات مهاجرین غیرقانونی و ایجاد ساز کارهای اجرایی مناسب
- ۲- تقویت و تجهیز نیروی مرزبانی کشور با بهره‌گیری از فناوری نوین
- ۳- تسهیل در صدور مجوز برای ورودهای قانونی به کشور
- ۴- ایجاد سیستم متمرکز اطلاع‌رسانی، بانک‌های اطلاعاتی و تسهیل گردش اطلاعات میان دستگاه‌های مرتبط با موضوع
- ۵- طراحی و اجرای طرح‌های آمایش مناطق مرزی با در نظر گرفتن ملاحظات اجتماعی، فرهنگی و جمعیتی مناطق مرزی و مبتنی بر پژوهش‌های علمی و میدانی
- ۶- به‌کارگیری نیروهای بومی و استفاده از ظرفیت‌های موجود در ساختار عشیره‌ای و طایفه‌ای مناطق مرزی در مقابله با تردها و مهاجرت غیرقانونی
- ۷- تسریع در تعیین تکلیف مشکوک‌التابعین ساکن شهرهای مرزی به‌ویژه در شرق کشور

منابع

- ۱) اخباری، محمد و نامی، محمدحسین (۱۳۸۸) جغرافیای مرزی با تأکید بر مرزهای ایران، چاپ اول، تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح،
- ۲) اسمیت، استیو (۱۳۸۷) مفهوم بحث‌برانگیز امنیت، گزارش پژوهشی، ترجمه نادر پور آخوندی، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ۳) آمار و اطلاعات مرکز فرماندهی و کنترل فرماندهی مرزبانی.
- ۴) امور اتباع خارجه (۱۳۸۰) معاونت آموزش ناجا، تهران.
- ۵) امور انتظامی (۱۳۷۷) معاونت آموزش ناجا، تهران
- ۶) بوزان، باری (۱۳۹۶) مردم، دولت‌ها و هراس. ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.

- ۷) توسلی نائینی، منوچهر (۱۳۹۱) تبعات ورود و اقامت غیرمجاز اتباع بیگانه در ایران، از مجموعه مقالات همایش ملی مرزها، پژوهشکده علوم انسانی و مطالعات اجتماعی.
- ۸) مک داویل، دان (۱۳۸۴) پیش‌بینی استراتژیک و کاربرد آن در ترسیم وضعیت مهاجران، ترجمه محمود کلاه چیان، تهران: مطالعات راهبردی.
- ۹) رحمتی راد، محمدحسین (۱۳۷۴) اصول و مبانی مرزبانی، تهران: انتشارات معاونت آموزش ناجا.
- ۱۰) زرقانی، سید هادی (۱۳۸۶) مقدمه‌ای بر شناخت مرزهای بین‌المللی، تهران: دانشگاه علوم انتظامی.
- ۱۱) شهرابی فراهانی، حسنیه (۱۳۸۸) امنیت انسانی در گفتمان حقوق بشر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، دانشکده حقوق.
- ۱۲) ظاهری، علیرضا (۱۳۹۰) مهاجرت غیرقانونی و چالش‌های پیش رو، ویژه‌نامه نخستین اجلاس فرماندهان مرزبانی کشورهای عضو اکو، دفتر تحقیقات مرزبانی.
- ۱۳) عزتی عزت الله (۱۳۶۸) جغرافیای نظامی ایران، تهران: امیرکبیر.
- ۱۴) عصار، محمدتقی و بیابانی، غلامحسین (۱۳۸۶) قاچاق بین‌المللی انسان و پیامدهای آن، نشر کارآگاه، دوره دوم، شماره ۲۷، صص ۳۱-۴۶.
- ۱۵) معتمدی، هادی و مستوفی فر، فرزانه (۱۳۸۸) قاچاق انسان، چالش‌ها و راه‌کارهای پیش‌گیری، تهران: پژوهشکده تحقیقات استراتژیک.